

Chráněná území v České republice

RNDr. Alena Vopálková

Ministerstvo životního prostředí
České republiky

Hlavní cíle ochrany přírody a krajiny

- Udržení a obnova ekologické stability krajiny
- Zachování přírodních hodnot a krajinného rázu
- Ochrana biologické rozmanitosti na úrovni ekosystémů, druhů a genů

Nástroje k plnění cílů ochrany přírody a krajiny

- koncepční
- právní
- ekonomické
- informační

Hlavní koncepční nástroje

- Strategie ochrany biologické rozmanitosti 2016 – 2025
- Státní program ochrany přírody a krajiny
- Státní politika životního prostředí 2012 - 2020

Právní nástroje

- předpisy EU (směrnice, nařízení)
- zákony
- podzákonné předpisy
- výkon státní správy

Ekonomické nástroje

- stimulační
 - dotace, finanční příspěvky
- regulační
 - poplatky, odvody, pokuty
- kompenzační
 - náhrada za ztížení hospodaření
 - náhrada za škody způsobené vybranými zvláště chráněnými živočichy

Informační nástroje

- media, internet
- publikační činnost
- naučné stezky, informace v terénu
- expozice, výstavy, semináře, exkurze

Chráněná území (1)

Patří mezi **právní nástroje**

- slouží k **ochraně ploch** s určenými předměty ochrany
- cílem je **zachovat nebo zlepšit stav předmětů ochrany** na těchto plochách
- mezi základní nástroje plnění tohoto cíle patří **regulace činností** a **zajištění péče** o předměty ochrany
- mají různé způsoby vymezení a vyhlášení

Chráněná území (2)

Zákon o ochraně přírody a krajiny (ZOPK) je dělí v zásadě do čtyř skupin:

- obecná územní ochrana
- zvláštní územní ochrana
- evropsky významné lokality a ptačí oblasti
- smluvně chráněná území

Vzájemné překryvy mohou vyvolávat aplikační potíže

Obecná územní ochrana

ZOPK nastavuje limity pro celé území státu

Zabývá se:

krajinou a jejími funkcemi

prvky neživé přírody

Chráněná území v obecné ochraně

- významný krajinný prvek
- územní systém ekologické stability
- přírodní park
- přechodně chráněná plocha
- ochrana jeskyní

Významný krajinný prvek

Definice:

Ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny, **utváří** její typický **vzhled** nebo **přispívá k udržení její stability**.

Významné krajinné prvky jsou stanoveny zákonem nebo je lze registrovat rozhodnutím ve správním řízení

Nástroj ochrany:

Ochrana před poškozováním a ničením, využívají se **pouze tak**, aby nebyla narušena jejich obnova a nedošlo k ohrožení nebo oslabení jejich stabilizační funkce.

Problémy aplikace

- Nejasné vymezení
- Nejasnost limitu, způsob aplikace
- Náročnost na odbornost
- Překryvy s jinými chráněnými územími

Územní systém ekologické stability

Definice:

Vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu.

Schvalují se v rámci územně plánovací dokumentace nebo územním rozhodnutím

Nástroje ochrany:

- v ZOPK speciální nástroj není, ochrana je zajištěna s využitím jiných nástrojů obecné i zvláštní územní ochrany nebo v rámci územně plánovacích dokumentací
- jejich vytváření je veřejným zájmem
- pozemky pro jejich tvorbu lze získat směnou nebo vyvlastnit

Problémy aplikace

- Podcenění nástroje
- Roztříštěnost názorů na smysl a funkci nástroje
- Složitost aplikace a „ochrany“

Přírodní park

- je určen k ochraně **krajinného rázu** s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, který **není** zvláště chráněným územím
- vyhláší se **nařízením** kraje
- v tomto právním předpisu lze stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození či rušení stavu tohoto území

Problémy aplikace

- Nejasnost „ochranných podmínek“,
- Nejasnost v důvodech pro vyhlášení i v odpovědnosti za stav přírodního parku

Přechodně chráněná plocha

Definice:

Území s **dočasným** nebo **nepředvídaným** výskytem významných rostlinných nebo živočišných druhů, nerostů nebo paleontologických nálezů nebo s jiným vážným důvodem (např. vědeckým, studijním)

Zřizuje se **rozhodnutím** orgánu ochrany přírody

Nástroje ochrany:

Podmínky rozhodnutí, kterým je zřízena

Problémy aplikace

- Nejasnost při aplikaci nástroje
- Omezené využívání – vazba na kompenzaci omezení

Zvláštní územní ochrana

Nastavuje požadavky a limity pro **konkrétní plochy** - zvláště chráněná území (ZCHÚ)

Slouží k ochraně:

- krajinných celků s typickou geomorfologií a významnou přírodní hodnotou
- ekologických funkcí krajiny
- reprezentativních a zachovalých ekosystémů
- biotopů vzácných a zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů

Zvláště chráněná území

- dělí se na kategorie, každá kategorie je specifická, nejsou v hierarchickém postavení
- zákon určuje rámcové definice předmětů a cílů ochrany kategorií ZCHÚ
- zřizují se jednotlivě právním předpisem
- ochrana je zajišťována zejména základními a bližšími ochrannými podmínkami
- mohou mít ochranné pásmo, s výjimkou CHKO
- konkrétní péči zajišťují orgány ochrany přírody podle schváleného plánu péče
- evidují se v ústředním seznamu ochrany přírody

Kategorie ZCHÚ

- Národní parky (NP)
- Chráněné krajinné oblasti (CHKO)
- Národní přírodní rezervace (NPR)
- Přírodní rezervace (PR)
- Národní přírodní památky (NPP)
- Přírodní památky (PP)

Obecná kritéria pro výběr kategorie ZCHÚ

- Typ předmětu ochrany
- Ekologický význam předmětu ochrany
- Cíl ochrany
- Stupeň ohrožení
- Ochranný režim
- Národní, mezinárodní význam

Typy předmětů ochrany

- krajina
- ekosystém/y, fragment/y ekosystému,
- útvar/y neživé přírody,
- populace druhu včetně jejího biotopu

Ekologický význam předmětu ochrany

- reprezentativnost, zachovalost
- vzácnost, jedinečnost, ohroženost
- rozloha
- početnost populace

Cíl ochrany

Zachovat nebo zlepšit stav předmětu ochrany

K jeho plnění jsou používány v zásadě dvě základní skupiny opatření:

- aktivní péče
- podpora a ochrana přirozených procesů v ekosystémech

Srovnání předmětů ochrany NP a CHKO

- **NP § 15 odst. 1 zákona**
 - > Rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž **značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy**
- **CHKO § 25 odst. 1 zákona**
 - > Rozsáhlá území s **harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení.**

Srovnání cílů ochrany NP a CHKO

- **NP** § 15 odst. 2 zákona

-> Veškeré využití národních parků musí být **podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů** a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením.

- **CHKO** § 25 odst. 2 zákona

-> Hospodářské využívání těchto území se provádí podle zón odstupňované ochrany tak, aby se **udržel a zlepšoval jejich přírodní stav a byly zachovány a vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území**. Rekreační využití je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty chráněných krajinných oblastí.

Srovnání předmětů ochrany kategorie rezervace a památka (1)

§ 28 odst. 1 zákona - národní přírodní rezervace

„Menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou **vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku**, může orgán ochrany přírody vyhlásit za národní přírodní rezervace; stanoví přitom také jejich bližší ochranné podmínky.“

§ 33 odst. 1 zákona - přírodní rezervace

„Menší území soustředěných přírodních hodnot **se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast** může orgán ochrany přírody vyhlásit za přírodní rezervace; stanoví přitom také jejich bližší ochranné podmínky.“

Srovnání předmětů ochrany kategorie rezervace a památka (2)

§ 35 odst. 1 zákona - národní přírodní památka

„Přírodní útvar menší rozlohy, zejména **geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů**, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk, může orgán ochrany přírody vyhlásit za národní přírodní památku; stanoví přitom také její bližší ochranné podmínky.“

§ 36 odst. 1 zákona – přírodní památka

„Přírodní útvar menší rozlohy, zejména **geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů**, s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk, může orgán ochrany přírody vyhlásit za přírodní památku; stanoví přitom také její bližší ochranné podmínky.“

Srovnání cílů ochrany kategorie rezervace a památka

Rezervace i památka

- Využívání je možné jen v případě, že se jím uchová či zlepší dosavadní stav přírodního prostředí

Tabulka – ZCHÚ

Ukazatel	Počet	Výměra (ha)	Podíl na území ČR (%)
Národní parky	4	119 489	1,51
CHKO	26	1 135 274	14,40
Národní přírodní památky	116	5 400	0,06
Národní přírodní rezervace	109	28 701	0,36
Přírodní památky	1 521	37 336	0,47
Přírodní rezervace	814	42 633	0,54

Problémy aplikace

- nejednoznačné vymezení předmětů ochrany a cílů ochrany – heterogenita území
- přetrvávající názor o „hierarchii“ kategorií ZCHÚ, „podcenění“ ochranných režimů
- překryvy různých režimů ochrany
- přeceňování nástroje nebo nevhodné využití nástroje
- zastaralost zřizovacích předpisů, náročný proces vyhlašování
- nesystémové nastavení finančních zdrojů k zajištění plnění cílů

Evropsky významné lokality (1)

- jsou vyhlášovány na základě směrnice Rady č. 92/43/EHS
- platný tzv. národní seznam je dán nařízením vlády č. 318/2013 Sb. , ve znění nařízení vlády č. 73/2016 Sb. (první schválení nařízení vlády o národním seznamu č. 132/2005)
- **vyhlášeny byly nařízením vlády č. 208/2012 Sb., o vyhlášení evropsky významných lokalit zařazených do evropského seznamu, ve znění novelizace č. 93/2014 Sb.**
- na území ČR je vyhlášeno 1 111 lokalit
- evidují se v ústředním seznamu ochrany přírody

Evropsky významné lokality (2)

Ochrana je zajištěna :

- zvláště chráněným územím nebo
- smluvně nebo
- jako tzv. základní ochrana
- v zákoně mají speciální nástroj ochrany – hodnocení vlivů

Ptačí oblasti

- jsou vyhlášovány na základě směrnice rady 2009/147/EC
- vyhlášují se jednotlivými nařízeními vlády ČR
- na území ČR je vyhlášeno 41 ptačích oblastí
- mají své bližší ochranné podmínky
- evidují se v ústředním seznamu ochrany přírody

Smluvně chráněná území

- ochrana území je zajišťována písemnou smlouvou mezi orgánem ochrany přírody a vlastníky pozemků
- je možné chránit stromy nebo jiná území se soustředěnými přírodními hodnotami, mimo zvláště chráněná území
- smlouvy musí obsahovat ochranné podmínky a způsob péče o toto území
- evidují se v ústředním seznamu ochrany přírody

Problémy aplikace

- možné různé cíle ochrany v EVL a ZCHÚ
- právní nastavení smluvní ochrany
- ten kdo zajišťuje péči/ hospodaří v území nemá zodpovědnost za stav předmětů ochrany vůči EU - omezená vymahatelnost práva v ČR
- neefektivní nastavení ekonomických nástrojů

Děkuji za pozornost!
